

LBRIS

We know
books

Iulian Boldea

COORDONATOR

MIRCEA MARTIN

Elogiul nuanței

Spandugino

Director: Lavinia Spandonide
Director editorial: Paul Marinescu
Redactor: Maria Hulber
Tehnoredactor: Constantin Niță

Tipărit la NeoProTip

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Mircea Martin - Elogiul nuanței / coord.: Iulian Boldea.
- București : Editura Spandugino, 2026
Conține bibliografie
ISBN 978-630-6543-94-6

I. Boldea, Iulian (coord.)

821.135.1

Copyright © Spandugino, 2026
Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Editura Spandugino
Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București
Comenzi telefonice: 0040 737 730 700
Comenzi prin e-mail: office@edituraspandugino.ro
Comenzi online: www.edituraspandugino.ro

Cuprins

Iulian BOLDEA, <i>Argument</i>	11
Mircea MARTIN, <i>Discurs de recepție la Academia Română:</i>	
Elogiu Nuanței.	13
Ioan-Aurel POP, <i>Cuvânt de răspuns</i>	49
Mircea FLONTA, <i>Identitatea ca apropiere și unitate</i>	55
Toma PAVEL, <i>Un salut de peste ocean</i>	57
Mircea DUMITRU, <i>Revitalizarea culturii critice</i>	59
 I. SINGURA CRITICĂ	65
Andrei TERIAN, <i>Instituția criticii</i>	67
Călin CRĂCIUN, <i>Despre Singura critică</i>	73
Dan-George BOTEZATU, <i>Critică și personalitate</i>	79
 II. LITERATURA ROMÂNĂ ȘI „COMPLEXELE” EI	95
Bogdan ȘTEFĂNESCU, <i>Ex nihilo... natio?</i>	97
Alex GOLDIȘ, <i>„Complexele” literaturii române și Republica</i>	
<i>Mondială a Literelor</i>	105
 III. RADICALITATE ȘI NUANȚĂ	111
Ioan PÂNZARU, <i>Între „radicalitate” și „nuanță”</i>	113
Iulian BOLDEA, <i>Vocația nuanței</i>	121
Paul CERNAT, <i>Rezistența prin nuanțare</i>	131

IV. ÎN JURUL UNUI DISCURS	145
Dinu FLĂMÂND, <i>O pledoarie pentru nuanță</i>	147
Diana ADAMEK, <i>Elogiu Nuanței și vocea plurală</i>	153
Vianu MUREȘAN, <i>Viața conformă cu nuanța</i>	157
Horia Vicențiu PĂTRAȘCU, <i>Pornind de la Elogiu Nuanței.</i> <i>Câteva considerații despre contrarietate</i>	175
Pavel ȘUȘARĂ, <i>Scrisoarea unui tânăr almăjan de la margine</i> <i>către mentorul său de la centru</i>	183
V. INTERPRETĂRI, ANALIZE, SINTEZE	197
Mircea MIHĂIEȘ, <i>Critica de idei</i>	199
Virgil PODOABĂ, <i>Dicțiunea martiniană</i>	205
Dorin ȘTEFĂNESCU, <i>O hermeneutică fără sfârșit</i>	210
Mircea A. DIACONU, <i>Critica literară față în față cu principiul</i> <i>responsabilității publice</i>	217
Bogdan CREȚU, <i>Spiritul critic în acțiune</i>	227
Rodica ILIE, <i>O lecție a echilibrului teoretic</i>	236
Nicoleta CLIVEȚ, <i>Unde „coeziune intelectuală” nu e, nimic nu e</i> ...	240
Șerban AXINTE, <i>Clarificarea conceptuală continuă</i>	246
Constantina Raveca BULEU, <i>Pledoaria pentru dialog</i>	251
Mihai ENE, <i>Dimensiunea etică a demersului critic</i>	259
Senida POENARIU, <i>Noblesse Oblige. Aproprierea translativă</i> <i>martiniană</i>	268
Vasile GRIBINCEA, <i>Intelectualul public și cultura vieții</i>	280
VI. PORTRETE	291
Nicolae MECU, <i>Magistrul</i>	293
Al. CISTELECAN, <i>Triumviratul</i>	301
Adriana BABEȚI, <i>Un savant inter confinia</i>	307
Adrian LĂCĂTUȘ, <i>Idealismul sceptic al nuanțelor și demnitatea</i> <i>gândirii</i>	314
Dumitru TUCAN, <i>Între vocația ideii și etica formei</i>	319
Simona ANTOFI, <i>Despre mentorat și valoare</i>	326
Alina BUZATU, <i>Personajul exemplar</i>	338

VII. EVOCĂRI	347
Ana BLANDIANA, „ <i>Generație și creație</i> ”	349
Dorin TUDORAN, <i>O atitudine în fața existenței</i>	353
Matei VIȘNIEC, <i>O revelație</i>	367
Ioan CRISTESCU, <i>Un portret afectiv</i>	370
Romulus BUCUR, <i>Întâlniri cu Mircea Martin</i>	374
Simona POPESCU, <i>Despre cum „clipa se face ramură” și câteva</i> <i>microcristalizări</i>	379
VIII. FIȘĂ DE DICȚIONAR	393
IX. ÎN DIALOG CU TINERII	409
De vorbă cu profesorul Mircea Martin: „ <i>Critica literară este</i> <i>un fel de confesiune indirectă</i> ” (Alexandru DUMITRIU)	411
„ <i>Scrisul are sușuri și coborâșuri, momente de oboseală și chiar</i> <i>de impas uneori, dar și clipe de exaltare, de ascensiune</i> <i>victorioasă până la vârful climactic de unde privirea</i> <i>aruncată în urmă poate fi întregitoare și răscumpărătoare</i> ” (Vasile GRIBINCEA)	433
Efectul de ecou (Alexandru CONDRACHE)	448
Lista contributorilor	457

Andrei TERIAN

Instituția criticii

Activitatea critică a lui Mircea Martin seamănă cu o cursă contracronometru. Mai mult decât cu ceilalți colegi de generație, autorul se află în competiție cu sine sau, mai exact, cu sentimentul de (in)actualitate a propriilor scrieri. De altfel, termenii cel mai des folosiți în dublul preambul la noua ediție¹ din volumul *Singura critică* (1986) sunt „actual” și „actualitate”, care ajung să contureze treptat o adevărată obsesie. Cu siguranță că tot din aceeași teamă de a nu părea desuet criticul a eliminat atâtea bucăți din sumarul primei ediții, chiar dacă suprimările respective nu erau întotdeauna necesare. Un text dens precum „Formă și valoare”, bunăoară, ar fi trebuit păstrat fie și numai pentru luciditatea de a propune drept dominantă a deceniului al nouălea „disocierea, tot mai imperios necesară, între *contemporan* și *actual*”.

Or, hotărât lucru, Mircea Martin nu e un critic care vrea să rămână (doar) „contemporan”. Iar strategiile pe care autorul le-a pus în slujba „actualizării” propriilor idei merită o privire mai atentă. Mai ales că, activând într-o epocă dominată de cronica literară, criticul a practicat cu destule intermitențe această specie „populară”.

¹ Mircea Martin, *Singura critică*, ediția a II-a, revăzută, Editura Cartea Românească, București, 2006, 320 p.

De fapt, exceptând articolele publicate în intervalul 1966–1969 în *Amfiteatru* (și reunite în volumul *Generație și creație*, 1969), Mircea Martin n-a scris cronică literară decât prin accident și, în orice caz, fără ambiții editoriale, câtă vreme acestea presupun – o recunoaște însuși autorul – „continuitatea unei acțiuni critice”. Consecințele unei asemenea situații s-au impus oarecum de la sine: nefiind implicat în „critica *la zi*”, criticul a încercat să compenseze acest handicap de „actualitate” printr-o analiză a actualității înseși, cu alte cuvinte, a modului în care critica își generează temele, își adaptează tacticile și își gestionează capitalul cultural. Un pariu câștigat, fără îndoială, de vreme ce Mircea Martin este printre puținele „vârfuri” critice ale generației sale care nu au scris constant cronică literară. Sau, mai exact spus, Mircea Martin este printre puținii critici ai generației sale care au reușit să ajungă un „vârf” fără să se sprijine pe autoritatea cronicii literare.

Critică și solidaritate

Și totuși, care e „secretul” acestei ascensiuni contra curentului? Firește, un posibil răspuns îl oferă soluțiile pe care autorul le propune, în *Singura critică*, cu privire la unele dintre problemele tradiționale ale disciplinei: pledoaria pentru autonomia criticii, raportul dintre subiectivitate și obiectivitate sau dintre valoare și interpretare, necesitatea revizuirilor și „de-clasicizarea clasicilor”, „primatul textului” ca „principiu etic” și așa mai departe. Însă mai importante decât răspunsurile mi se par întrebările însele, de vreme ce Mircea Martin are darul incontestabil de a pune întrebări de tipul aceloră despre care Wittgenstein spunea că „ne produc crampe la stomac”. Între acestea, cea mai sugestivă este, fără îndoială, problema statutului criticii. E drept că întrebarea lui Kogălniceanu („Ce este critica și ce trebuință avem noi de această damă?”) nu apare niciunde în text,

însă chestiunea – mai ales partea ei secundă – e implicată pretutindeni în carte. De altfel, tocmai această deplasare a mizei explică originalitatea demersului lui Mircea Martin: într-o vreme când tema ca atare era obturată de discuții „principiale”, care se purtau aproape exclusiv cu argumente „progresiste”, Mircea Martin este printre puținii care au avut curajul să pună în discuție *instituția* critică. Și – culmea! – o face cu deplină degajare, fără a plăti deloc peșcheșul convenit ideologiei.

Atitudinea față de această problemă vedește, dacă nu neapărat un sistem, cel puțin o consecvență. Criticul începe prin a respinge prejudecata caracterului autoreferențial al literaturii, definind critica drept „un mod de a gândi despre un alt mod de a gândi”. Pasul următor, care constă în afirmarea relevanței sociale a criticii, devine nu numai firesc, ci de-a dreptul inevitabil: „Suficiența (adică insuficiența) estetismului este acum mai evidentă decât oricând. Meditația asupra literaturii noastre contemporane devine [...] o meditație asupra societății românești”. Însă concepția autorului suferă în acest punct o cotitură importantă: ea nu dezbată în continuare, așa cum ar fi fost de așteptat, raportul dintre „adevăr” și „validitate”, dintre „teorie” și „practică” sau dintre „metodă” și „lectură”. Dimpotrivă, meritul lui Mircea Martin este tocmai acela de a fi dislocat temele uzuale ale vremii, înlocuindu-le cu altele noi; solidaritatea criticilor, raportul dintre „elitarism” și „democrație”, acumularea, utilizarea și deturnarea autorității critice – acestea sunt problemele pe care Mircea Martin le introduce în circuitul cultural românesc. Să reținem de aici măcar acest principiu deontologic minimal: „Solidaritatea de corp a criticii trebuie să funcționeze nu numai în stări de urgență, ci în toate actele ei cotidiene. Această solidaritate implică o asistență mutuală fondată pe observarea de către toți criticii *în toate împrejurările* a acelorăși principii inalienabile ale profesiei. Cine nu le respectă nu are căderea morală de a le invoca în sprijin”. Din această perspectivă, devine clar că preocuparea pe care criticul

a manifestat-o, în deceniul următor, pentru problema canonului e rezultatul unei afinități de substanță, și nu al unei mode teoretice. Și, tot astfel, devine la fel de clară noutatea viziunii autorului, care, în bun spirit „americănesc”, se arată mai preocupat de versantul social al criticii decât de acela strict imanent. Ca fapt divers, dar deloc exagerat, poate fi invocată aici o convergență interesantă: s-a spus adesea despre M. Ivănescu că a reorientat poezia românească dinspre modelele continentale spre cele anglo-saxone; *mutatis mutandis*, cred că același lucru e valabil și pentru redirecționarea pe care a realizat-o Mircea Martin în planul criticii literare.

Critică și „subiectivism dogmatic”

Fiind de acord cu concepția de ansamblu a criticului, am totuși câteva rezerve de amănunt. Prima dintre ele vizează chiar ideea expusă în secțiunea ce dă titlul cărții. Prin „singura critică”, Mircea Martin înțelege, de fapt, unitatea esențială a actului critic, indiferent de întrupările sale contingente (specii, teme, formule etc.): „Critica e una singură, indiferent de formele ei. [...] Între pagina de recenzie și aceea de istorie literară nu mi s-a părut că descopăr o diferență calitativă în sensul unei obligatorii ierarhii. Nu e mai importantă în sine monografia decât eseul, nici sinteza teoretică nu e mai valoroasă decât analiza de text. Și nici invers”. Firește, experiența ne arată că nu de puține ori o culegere de cronici e mai profundă și mai „lucrată” decât o istorie literară. Însă mă întreb dacă, în ciuda acestei disocieri de principiu, obiectul nu condiționează întrucâtva lectura. Vorbind în termeni de „calitate și intensitate intelectuală”, eforturile depuse pentru a scrie o cronică sau o monografie sunt adesea disproportionale. E mult mai ușor să aduci o interpretare originală la o carte apărută cu o săptămână în urmă decât la un roman de Rebreanu. Prima este un text „virgin” despre

care poți să spui aproape orice – vei rămâne întotdeauna „original”, chiar dacă nu și pertinent; celălalt e un text care aduce cu sine sute de alte cărți/lecturi, astfel încât prezumția de originalitate scade simțitor în acest caz. Apoi: ar putea ajunge vreodată un critic important cineva care scrie doar despre autori minori? Cred că am pus o întrebare strict retorică, chiar dacă analizele cu pricina ar fi scrise cu maximă obiectivitate, respingând ce e de respins, susținând ce e de susținut și aprofundând ce e de aprofundat.

O altă idee semnificativă a criticului se referă la toleranța față de celelalte puncte de vedere: „Slăbiciunea cea mai mare e tocmai euforia «puterii», care se manifestă cel mai adesea printr-un dogmatism al subiectivității”, spune Mircea Martin, înțelegând prin sintagma finală „încercarea unor critici – atunci când acced la o anumită sferă de influență – de a-și instaura propriile convingeri drept singurele îndreptățite și cu adevărat importante”. În ceea ce mă privește, nu văd aici niciun pericol, cât timp combatanții nu utilizează arme neconvenționale și se rezumă la simplul conflict verbal (în fond, tocmai la o asemenea situație se referă autorul). Că uneori în acest turnir se mai folosesc și citate trunchiate, aluzii parșive sau ineptii în stare pură – e o situație nedorită, dar inevitabilă. Dar sunt la fel de convins că o asemenea tactică îl va afecta mai mult pe cel care aruncă săgețile decât pe acela care le primește. Sau cel puțin așa ar trebui să se întâmple. În caz contrar, vina o poartă atunci nu numai criticul (care „trișează”) sau criticii (care asistă pasiv la „execuție”), ci sistemul critic ca atare. Și tare mă tem că, dacă s-a ajuns până acolo, atunci chiar nu mai e nimic de făcut...

Critică și longevitate

Pe lângă secțiunile sale teoretice, *Singura critică* mai cuprinde șapte portrete, antologate în cea mai întinsă parte a volumului.

Dintre acestea, ultimele două – despre Liviu Petrescu și Alexandru Călinescu – sunt „trase” din recenzii; „corecte”, coerente, dar fără o miză majoră. Primele două – despre Edgar Papu și Adrian Marino – sunt mai degrabă niște „exerciții de admirație”, deși criticul nu evită să formuleze, atunci când e cazul, rezervele de rigoare. Totuși, persistă aici conștiința unui anume discipolat; și, totodată, un anume spirit concesiv, evident mai ales în comentarea volumului *Motive literare românești*, unde comentatorul evită cu gentilețe să abordeze problema protocronismului (ce-i drept, Mircea Martin și-a redefinit de atunci atitudinea față de Edgar Papu, într-un serial publicat cu câțiva ani în urmă în revista 22).

În schimb, punctul de atracție al portretelor se găsește în capitolele despre Lucian Raicu, Nicolae Manolescu și Gheorghe Grigurcu. Articolele sunt cu adevărat excepționale și cred că, la peste două decenii de la scrierea lor, ele rămân nedepășite. Dens și convingătoare, scrise cu o adeziune secretă, dar și cu distanțările necesare, numind fără ocolișuri „orbirile” și recunoscând *insight*-urile congenerilor săi, Mircea Martin reușește să atingă și aici acea „longevitate” pe care, după spusele sale, o capătă orice pagină de „critică adevărată”: „Grigurcu este [...] cel mai înzestrat comentator al literaturii române contemporane, căreia i s-a dăruit (aproape) în exclusivitate. Am spus cel mai înzestrat, nu cel mai important, căci îi lipsește, deocamdată, *anvergura*, privirea de ansamblu asupra acestei literaturi, asupra tradițiilor și șanselor ei, îi lipsește dozajul aprecierilor negative, precum și abilitatea de a se dedica unor autori consacrați, clasicizați, care să-i asigure impactul cu marele public”.

În ultima jumătate de veac, mulți autori români au practicat cu talent critica literară; nimeni însă nu a analizat-o cu puterea de pătrundere a lui Mircea Martin.

Călin CRĂCIUN

Despre *Singura critică*¹

Singura critică, volumul publicat de Mircea Martin în 1986 (Editura Cartea Românească, reeditat în 2006), este una dintre lucrările fundamentale din domeniul criticii literare, nu doar pentru epoca în care a fost scrisă, ci și – o spun fără teamă – pentru timpul actual. Înainte de a dezvolta ideea actualității ei, se impun câteva precizări referitoare la caracterul ei etic. Mai bine spus, la modul în care demersul critic îmbină mizele estetice cu cele etice, iar aceasta fără a se resimți vreo tensiune, în ciuda multiplelor reluări, în cadrul literaturii noastre, a discuțiilor despre autonomia absolută a esteticului, înțeleasă ca o disociere completă și, se dorea, definitivă de etic.

Sunt uimitoare pasajele în care Mircea Martin atacă frontal, fără menajamente, intruziunea politicului, cu efectele ei alienante, în viața literară. Iată, spre edificare, câteva fraze publicate mai întâi în *Cronica* din 1 iulie 1983, a căror existență, în contextul rostirii lor publice, este aproape neverosimilă, denunțând răstălmăcirea clasicilor, în sensul aducerii lor „pe linie”:

S-a vorbit într-o vreme la noi de actualizare ca de o exigență neapărată în valorificarea moștenirii literare. O asemenea

¹ Text publicat în dosarul tematic „Mircea Martin 80” din *Vatra*, nr. 3–4, 2020, pp. 95–97.